

ВІДГУК

офіційної опонентки, докторки педагогічних наук, професорки

Пахомової Наталії Георгіївни

на дисертацію **Линдіної Євгенії Юріївни**

**«Становлення та розвиток вітчизняної теорії та практики
логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності **13.00.03 — корекційна педагогіка**

У сучасних умовах розвитку спеціальної освіти особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на осмислення історичного досвіду становлення вітчизняної логопедичної науки і практики, системи підготовки логопедичних кадрів та організаційних форм надання логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами. Саме тому дисертаційна робота Линдіної Є. Ю. є своєчасною, науково значущою та суспільно важливою.

Актуальність обраної теми не викликає сумнівів, оскільки логопедична допомога в сучасній системі освіти України розглядається не лише як засіб подолання мовленнєвих порушень, а як важливий складник спеціальної освіти, інклюзивного навчання, психолого-педагогічного супроводу, комунікативного розвитку, логокорекційної допомоги, реабілітації, соціальної адаптації та забезпечення успішного оволодіння новими знаннями осіб з особливими освітніми потребами. Особливої ваги проблема набуває в умовах воєнних викликів, цифровізації освітнього простору, розвитку інклюзивно-ресурсних центрів, оновлення професійних стандартів і посилення міждисциплінарної взаємодії фахівців.

Дисертація Линдіної Є. Ю. присвячена комплексному історико-педагогічному аналізу становлення та розвитку вітчизняної теорії і практики логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами. Важливим є те, що авторка розглядає досліджуваний феномен не фрагментарно, а в системному взаємозв'язку науково-теоретичних, нормативно-правових, інституційно-організаційних, кадрово-професійних, організаційно-практичних, персоналістичних, соціокультурних, інклюзивних, цифровізаційних та міждисциплінарних вимірів.

Представлена дисертаційна робота має чітку наукову логіку. Її концептуальна ідея полягає в тому, що становлення та розвиток вітчизняної теорії і практики логопедичної допомоги не є лінійним процесом накопичення окремих методик корекції мовлення, а становить складну багаторівневу еволюцію системи спеціальної освіти. У межах цієї еволюції змінювалися наукові уявлення про мовлення і мовленнєві порушення, організаційні форми допомоги, професійні функції логопеда, нормативно-правові засади підтримки осіб з особливими освітніми потребами, інституційна мережа та соціальні очікування щодо якості логопедичної допомоги.

Науковий апарат дослідження є достатньо обґрунтованим. Мета, об'єкт, предмет і завдання дисертації узгоджуються між собою та

відображають специфіку історико-педагогічного дослідження докторського рівня. Об'єктом визначено логопедичну допомогу особам з особливими освітніми потребами в системі спеціальної освіти України, предметом процес становлення та розвитку вітчизняної теорії і практики логопедичної допомоги, його соціально-історичні, науково-теоретичні, нормативно-правові, інституційно-організаційні, кадрово-професійні та організаційно-практичні засади, тенденції, закономірності й особливості розвитку в різні історичні періоди.

Методологічна основа дисертаційної роботи є достатньо репрезентативною. Авторкою використано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових, історико-педагогічних і спеціальних методів: історико-педагогічний, історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-системний, історіографічний, джерелознавчий, термінологічний, персоналістично-біографічний, проблемно-хронологічний, структурно-функціональний методи, систематизацію, класифікацію, узагальнення та прогнозування. Такий добір методів забезпечив можливість цілісного аналізу логопедичної допомоги як історично змінного феномену спеціальної освіти.

Слід позитивно оцінити те, що дисертантка приділяє належну увагу понятійно-термінологічному апарату дослідження. У роботі розкрито зміст понять «особи з особливими освітніми потребами», «логопедична допомога», показано їх взаємозв'язок і трансформацію в різні історичні періоди. Особливо важливим є використання дворівневого підходу до термінології: сучасна термінологія застосовується як аналітична рамка, а історичні поняття зберігаються для коректного відтворення мовленнєвого, нормативного й соціокультурного контексту відповідного історичного періоду.

Структура дисертації є логічною і відповідає поставленій меті та завданням. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 598 сторінок, з яких основний зміст викладено на 524 сторінках. Список використаних джерел містить 495 найменувань, із них 50 іноземними мовами.

У першому розділі дисертації висвітлено теоретико-понятійні, термінологічні та нормативно-інституційні засади дослідження логопедичної допомоги особам із особливими освітніми потребами. Авторка ґрунтовно аналізує ступінь розробленості проблеми, визначає місце логопедичної допомоги в системі спеціальної освіти, окреслює її як наукову категорію та об'єкт історико-педагогічного аналізу. Важливо, що логопедична допомога розглядається не лише як практична діяльність, а як складний феномен, що має теоретичний, нормативний, організаційний, кадровий та соціокультурний виміри.

У другому розділі представлено методологічні, історіографічні підходи та авторську періодизацію становлення і розвитку теорії та практики логопедичної допомоги. Позитивної оцінки заслуговує те, що авторка розглядає періодизацію не як формальний поділ історичного матеріалу, а як результат системного аналізу змін у науково-теоретичних підходах,

нормативно-правовому забезпеченні, інституційних формах, кадровій підготовці та організаційно-практичних моделях логопедичної допомоги. Авторська періодизація охоплює сім історичних періодів і є одним із найбільш вагомих результатів дисертаційного дослідження.

У третьому розділі розкрито історичні та соціокультурні передумови виникнення логопедичної допомоги особам із особливими освітніми потребами від найдавніших уявлень про мовлення, мовленнєві порушення та способи їх подолання до формування наукових передумов логопедичної допомоги у XIX на початку XX століття. Широта історичного контексту дала змогу авторці показати, що логопедична допомога має складну генезу й формувалася на перетині філософських, медичних, педагогічних, соціокультурних і наукових уявлень про мовлення та розвиток людини.

У четвертому розділі досліджено розвиток теорії та практики логопедичної допомоги в Україні в умовах інституціоналізації спеціальної освіти. Дисертантка послідовно розкриває повоєнне відновлення логопедичної роботи, формування організаційно-методичних засад логопедичної допомоги, розширення мережі спеціальних закладів, логопедичних груп і логопедичних пунктів, а також трансформацію логопедичної допомоги в умовах державної незалежності України. Цінним є те, що історичний матеріал подано у взаємозв'язку з розвитком спеціальної освіти, нормативного забезпечення, логопедичної науки та практики.

П'ятий розділ має особливу значущість для розуміння професіоналізації логопедичної допомоги, оскільки присвячений історії підготовки кадрів для роботи з особами з особливими освітніми потребами. Авторкою простежено підготовку педагогів для роботи з дітьми з порушеннями розвитку в післявоєнний період Другої світової війни, формування системи підготовки фахівців-логопедів у другій половині XX століття, розвиток підготовки логопедичних кадрів в умовах реформування спеціальної освіти, а також становлення кафедральної мережі підготовки фахівців у галузі логопедії в закладах вищої освіти України. Цей розділ істотно посилює роботу, оскільки доводить, що розвиток логопедичної допомоги неможливо повноцінно осмислити поза історією становлення фахівця, який її забезпечує.

У шостому розділі дисертації охарактеризовано сучасний стан і тенденції розвитку логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами в Україні у 2020 році — дотепер. На особливу увагу заслуговує те, як авторка ретельно аналізує нормативно-інституційне та функціональне оновлення логопедичної допомоги, стан її надання у 2020–2022 роках, тенденції розвитку в умовах війни, діяльність професійних спільнот, цифровізацію та дистанційні форми логопедичної практики. Важливим є те, що сучасний етап розглядається як відкритий і незавершений історичний процес, у межах якого вже можна фіксувати провідні тенденції, але остаточна оцінка потребуватиме подальшої історичної дистанції.

Наукова новизна дисертації полягає у здійсненні першого цілісного історико-педагогічного дослідження становлення та розвитку вітчизняної

теорії і практики логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами; теоретичному обґрунтуванні логопедичної допомоги як самостійного історико-педагогічного феномену спеціальної освіти; розробленні авторської періодизації; виявленні тенденцій, чинників, закономірностей і особливостей її історичної еволюції; визначенні змісту сучасного інноваційно-цифрового й міждисциплінарного етапу розвитку логопедичної допомоги в Україні.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в поглибленні наукових уявлень про логопедичну допомогу як історично зумовлений багатовимірний феномен спеціальної освіти, у систематизації історико-педагогічних, нормативно-правових, інституційних, кадрово-професійних і персоналістичних засад її розвитку, а також у розширенні методологічного інструментарію історико-педагогічного аналізу логопедичної науки і практики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання матеріалів дисертації у процесі підготовки здобувачів спеціальності А6 Спеціальна освіта, оновлення освітньо-професійних програм, розроблення навчально-методичного забезпечення, професійних стандартів, програм підвищення кваліфікації фахівців, а також у діяльності закладів спеціальної освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, науково-методичних установ, професійних об'єднань і громадських організацій.

Основні положення і результати дослідження одержали належне відображення в наукових публікаціях здобувачки. Загалом за темою дисертації опубліковано 59 наукових і науково-методичних праць, серед яких 6 публікацій у виданнях, внесених до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, 24 у фахових виданнях України, 3 у колективних монографіях, 20 у матеріалах наукових конференцій та 6 в інших виданнях. Такий обсяг публікацій засвідчує належний рівень апробації, відкритості та наукової представленості результатів дослідження.

Важливо відзначити дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності. Аналіз дисертаційної роботи, реферату та опублікованих праць Линдіної Є. Ю. дає підстави стверджувати, що наукові положення, авторська періодизація, теоретичні узагальнення, висновки та результати дослідження мають самостійний характер, належним чином аргументовані й супроводжуються коректними посиланнями на використані джерела. У роботі простежується відповідальне використання наукових праць інших авторів, нормативно-правових документів, архівних, навчально-методичних, статистичних та електронних матеріалів. Зміст дисертації відповідає сучасним вимогам академічної етики, принципам чесності, відповідальності, поваги до авторства, прозорості наукової комунікації та доброчесності, визначеним Законом України «Про академічну доброчесність».

Зміст реферату відповідає основним положенням дисертації. Основні наукові результати, положення, узагальнення та висновки, представлені в рефераті, належним чином розкрито в рукописі дисертаційної роботи.

Загалом дисертація Линдіної Євгенії Юріївни демонструє фахову зрілість здобувачки, високий рівень володіння історико-педагогічним матеріалом, здатність до системного наукового аналізу, концептуального узагальнення й аргументованого визначення перспектив розвитку логопедичної допомоги в Україні.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування та побажання дискусійного характеру:

1. Авторська періодизація становлення та розвитку логопедичної допомоги є вагомим результатом дослідження й охоплює сім історичних періодів від передумовного / доінституційного до сучасного інноваційно-цифрового та міждисциплінарного періоду. Разом із тим окремі переходи між періодами могли б бути додатково увиразнені через коротке підсумкове зіставлення ключових маркерів: нормативних, інституційних, науково-теоретичних, кадрових і організаційно-практичних.

2. Досліджуючи питання становлення та розвитку вітчизняної практики логопедичної допомоги, доцільно було б ширше залучити до аналізу навчальні плани, освітні програми, програми підготовки логопедичних кадрів, а також навчально-методичне забезпечення різних історичних періодів і здійснити порівняння їх змісту в динаміці та часовій послідовності. Такий аналіз дав би змогу більш рельєфно показати, як змінювалися зміст професійної підготовки вчителів-логопедів, співвідношення медико-біологічного, психолого-педагогічного, лінгвістичного й корекційно-методичного компонентів, а також професійні функції фахівця в різні періоди розвитку спеціальної освіти України.

3. Підрозділ, присвячений кафедральній мережі підготовки фахівців у галузі логопедії, містить значний фактичний матеріал. Його наукова переконливість могла б бути посилена шляхом подання узагальнювальної таблиці за єдиною схемою: заклад вищої освіти кафедра освітня програма рівень підготовки логопедична спеціалізація провідні наукові напрями внесок у розвиток логопедичної освіти.

4. У розділі дисертації присвяченому сучасному періоду переконливо окреслено цифровізацію, дистанційну й змішану логопедичну практику, діяльність інклюзивно-ресурсних центрів, професійні спільноти, воєнні виклики та міждисциплінарну взаємодію. Водночас доцільно було б у підсумковій частині розділу більш системно розмежувати внутрішні напрями сучасного етапу: інклюзивний, цифровізаційний, медико-реабілітаційний, нейропсихологічний, психолінгвістичний, соціально-комунікативний і професійно-організаційний.

5. У дослідженні, розкриваючи роль професійних спільнот і громадських об'єднань у розвитку сучасної логопедичної практики, авторка зосереджує увагу переважно на тих організаціях, діяльність яких безпосередньо пов'язана з логопедією та спеціальною освітою. Водночас було б цікаво ширше простежити діяльність інших громадських, професійних і міждисциплінарних об'єднань, які опосередковано впливають на розвиток логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами, зокрема у сфері інклюзивної освіти,

реабілітації, захисту прав осіб з інвалідністю, батьківського руху, психолого-педагогічного супроводу та міжвідомчої взаємодії. Такий аналіз дозволив би повніше окреслити громадсько-професійний вимір розвитку логопедичної допомоги в Україні.

Утім, наведені зауваження й побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Линдіної Євгенії Юріївни «Становлення та розвиток вітчизняної теорії та практики логопедичної допомоги особам з особливими освітніми потребами» є самостійним, завершеним, логічно побудованим і методологічно обґрунтованим історико-педагогічним дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему становлення та розвитку вітчизняної логопедичної допомоги як феномену спеціальної освіти.

На підставі оцінювання дисертації за рівнем актуальності, наукової новизни, системності, ґрунтовності теоретико-методологічних узагальнень, практичного значення, повноти апробації, публікаційного представлення результатів і дотримання принципів академічної доброчесності вважаємо, що дисертаційна робота Линдіної Євгенії Юріївни повністю відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, зі змінами, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 — корекційна педагогіка.

Офіційна опонентка:

докторка педагогічних наук, професорка,
директорка навчально-наукового інституту
спеціальної та інклюзивної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

Наталія ПАХОМОВА

